

ULUS BAKER • Siyasal Dilde Huzur Söylemi

ULUS BAKER 1960 doğumlu. ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde çalıştı, yüksek lisans ve doktora yaptı. Çeşitli yayınevlerine katkıda bulundu. *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*'ni (İletişim, 1988) hazırlayan kadroda yer aldı. *Toplum ve Bilim* dergisi yayın kurulu üyeliği yaptı. Başka dergilerin yanı sıra, *Birikim*'de yazıları yayımlandı. Birçok platformda dersleriyle, konferanslarıyla, "serbest" konuşmalarıyla, sanal ortamda yazışmalarıyla, hep insanlarla sohbet halinde oldu. 12 Temmuz 2007'de bu dünyadan ayrıldı.

Yazıları İletişim Yayınları Birikim Kitapları dizisinden kitaplaştırılmaktadır: *Aşındırma Denemeleri* (2000), *Yüzyılım - Fragmanlar* (der. Ege Berensel, 2009), *Kanaatlerden İmajlara - Duygular Sosyolojisine Doğru* (çev. Harun K. Abuşoğlu, 2010), *Beyin Ekran* (der. Ege Berensel, 2011), *Dolaylı Eylem* (der. Ege Berensel, 2012), *Sanat ve Arzu* (2014).

İletişim Yayınları 2954 • Birikim Kitapları 35

ISBN-13: 978-975-05-2911-1

© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKI ÇİZİM Övünç Demiray

UYGULAMA Hüsnu Abbas

DÜZELTİ Emre Bayın

DIZIN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ULUS BAKER

Siyasal Dilde Huzur Söylemi

İslâm'da Huzur,
Söylem ve Kanaat

ÇEVİREN

Onur Eylül Kara

İÇİNDEKİLER

BİR ÖN DEYİŞ · TANIL BORA.....	9
ÇEVİRİYE DAIR.....	17
<i>BİRİNCİ BÖLÜM</i>	
GİRİŞ	21
<i>İKİNCİ BÖLÜM</i>	
DİL VE DİLİN SİYASETİ	33
Tanrılar retoriği.....	33
Tanrı dili.....	37
Kutsal Kitap'ın hermenötigi.....	43
Yapısalcı dilbilimin maceraları.....	51
<i>Langue et parole</i> [dil ve konuşma].....	53
Dil siyaseti.....	81
<i>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM</i>	
TÜRKİYE'DE İSLÂM'IN BİR RESMİ	87
Devletin değişen tutumu.....	93
Siyasi mücadelenin ortasında İslâm.....	94
“Köktencilik” tehdidi ve Türkiye’de devlet sorunları.....	97
<i>İslâmi köktencilğin kısa tarihi</i>	98
<i>Siyasi basın ve İslâm</i>	99

Yine “türban” meselesi.....	100
Laikliğe karşı İslâm: “Batılılaşma, modernleşme” konusuna bakışlar.....	102
Ayasofya sorunu.....	103
Türkiye’de İslâmcı hareketin yapısı.....	105
Nakşibendi tarikatı.....	106
Nurculuk.....	107
Cemalettin Kaplan grubu.....	108
İslâmi Değerler Vakfı.....	109
İslâmcı nüfusun dağılımı.....	110
Kapitalizme karşı İslâm.....	111
Kapitalizm olarak İslâm: Bir alternatif mi?.....	114
İslâm’ın finans kurumları.....	115
İslâmcı partiler üzerine bazı gözlemler.....	116
Aşırı sağcı hareketin İslâmcılığa dönüşümü.....	121
Bulgaristan Türklerinin kimliği.....	126
İslâm ve basın.....	129
Arkaik ve modern “İslâm Devleti”.....	135
Ortadoğu kökenli İslâmi örgütler.....	139
Devlet aygıtında İslâm.....	146

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM’IN HUZUR SÖYLEMİ	149
İslâm’da kanaatin kuruluşu.....	157
Kanaat yapıları.....	160
Yeni düzenin semiyotik sistemi.....	163
Özal’ın “vizyonu”.....	166
Dinî kanaat.....	173
Bir ideolojik gösterge olarak yabancı sözcük.....	176
Barışın mantığı.....	184

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARKAİZMİN VE KAPİTALİZMİN SEMBOLİK YAPILARI	189
Kullanım ve mübadele değerinin ötesinde.....	189
Tekniğin imajı.....	200

ALTINCI BÖLÜM

KANAAT VE KİMLİK	207
Kimliğin oluşumları	209
Kimliğin kuruluşu.....	210
Kitleler kavramının takdimi.....	213
Kimliğin olumsuzlanması.....	214
Siyasal alanın üçlü işlevi.....	223
Kaotik kimlik.....	232
Kimliğin kurucusu olarak kanaat.....	234
Tekinsiz kimlik.....	240
Evcil kimlik.....	242

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ	247
KAYNAKÇA	255
AD DİZİNİ	259
KAVRAM DİZİNİ	263

BİR ÖN DEYİŞ

Ulus Baker'in 1993 yılında tamamladığı yüksek lisans tezi, Onur Eylül Kara'nın rakik ilgisi ve çevirisi sayesinde Türkçe okunabilir hale geldi. (Ulus'un metnini o zaman bilgisayara Aksu'nun (Bora) aktardığını da bu vesileyle hatırladık!)

'Eski' bir Ulus Baker metni bu, onun düşünsel gezginliğinin terminaline benzetebiliriz. Daha sonra yöneleceği birçok hatlara, birçok menzillere doğru çıkış noktaları bulabilirsiniz burada. Deleuze ve Guattari'nin teorik yöntemiyle, Spinoza'yla ülfetinin başladığını görebilirsiniz. *Kanaatlerden İmajlara*'dan önce burada, "kanaat" kavramını ideoloji çözümlemesinin kilidi olarak kullandığımı görebilirsiniz. Kimlik meselesiyle, yani kimlik "oluşumunu" veya "kurulumunu," toplumu anlamanın veya toplumsallığın temeli haline getiren akademik politik praxisle cebelleşmesini görebilirsiniz. Bu arada henüz Türkiye'nin akademik ve entelektüel ortamında yaygın kullanıma girmemiş soy kütüğü araştırmasını, Virilio'nun "hız" teorisini görebilirsiniz.

"Disiplinler arası" kalıbına sıkıştırılmayacak bir yayılım, bir alış veriş, bir gezinti, bu metin de. Ulus'un teorik meş-

rebine uygun ifadesiyle, tomurcuklanıp saçaklanan, yayılan bir düşünce...

Yine Ulus Baker metinlerinden alıştığımız üzere, “sözüm ona”lar var. “Sözüm ona ‘iletişim bilimi’,” mesela. Yerleşik kavramların ve mefhumların dikte ettiği kabulleri, konvansiyonları sorgulayan bir tutum. Buna da birazdan döneceğim.

*

Kimlikle cebelleşmesinde Ulus, “evcil” kimlikten söz ediyor. Belirli bir kimliği, kimlik-durumunu sıfatlandırmak için değil, bizatihî kimliği sıfatlandırmak için kullanıyor bu “evcil”i. Kastettiği, kimliğin, yerleştirerek-kondurarak, yersiz-yurtsuzluğu ve yersiz-yurtsuzluğun bağrında taşıdığı devrimciliği iskat etmesidir.

“Huzur” da bu anlamda “ev”le, “evcil” kılınmakla ilgilidir. Tezin başlığındaki “huzur söylemi”nin işaret ettiği, budur. Huzur, ‘güzel’ bir vaat değildir bu çalışmanın bize anlatmak istediğine göre. Ulus Baker, “Huzur söylemi esasında Hobbesçudur,” der. Hobbes, “güvenliği modern yönetimin siyasal yaşamının önkoşulu, huzuru da düzenin ilkesi haline getirmiştir.”

“Huzur” mefhumunun üç düzlemine dikkat çekilir: Kâh bu dünya kâh öte-dünyaya dair bir ehlileş(tir)me vaadi; barışa ve barışın daimî olağanüstü halin semptomu oluşuna dair bir hatırlatma, ikaz; tüketim ve medya toplumunun herkesi mutabakata zorlayan kuşatıcılığı...

“Huzur Söylemi,” kapitalizmin ve “dinsel modernliğin” düzen kurma stratejileri olarak çözümlenir kitapta. Özellikle de, kapitalizmle “dinsel modernliğin” eklemlenme biçimlerine bakarak.

*

“Dinsel modernlik”le kastedilen, İslâmcılıktır. Zaten “huzur söylemi” terimi doğrudan doğruya, 1980’lerde ve 1990’larda popüler olan “Huzur İslâm’da” sloganını çağrıştıır.

Bu tezin bir kıymeti de, henüz sosyal teorinin, seküler muhitlerin ve sol âlemin İslâmcılığı bilme-anlama yönünde pek az gayret gösterdiği bir zamanda bu anlama çabasına girmiş olmasındadır.

Olgusal malzeme arasında, o sıralar medyada epey yer kaplayan Cemalettin Kaplan grubu, İslâmî Değerler Vakfı gibi, şimdi önemini kaybetmiş yapılar var. Yanısıra, “Kürt bağımsızlık hareketi ile Nakşibendi ve Nur gibi dinî cemaatlerin faaliyetleri arasındaki doğal ilişki”ye değinip geçen cümle gibi, o zamanlar hiç de öyle herkese ayân olmayan olgularla ilgili önemli dikkatler var. Asıl kalıcı olan, çalışmanın teorik sorularıdır.

*

Ulus’un yerleşik kavramsal konvansiyonları silkeleyip durması, sorarak ilerleyen teorik tutumunun icabıydı. Bu çalışmasında da birçok yerleşmiş terim turnak içindedir veya “sözüm ona” istihzasıyla bahsedilir: “sözüm ona irtica”, “sözüm ona Müslüman entelijansiya,” “sözüm ona İslâmi köktencilik,” “sözüm ona İslâm’ın yükselişi”... İslâmcılıkla ilgili daha sonraki yazılarında da aynı kavramsal “acaba?!” şerhlerini görürüz. *Toplum ve Bilim*’de 1994’te yayımlanan makalesinde “İslâmî köktencilik” gibi klişe terimler, “klasik” Aydınlanma retorığının iflâsı bağlamında zikreder.¹ 1998 Ekim’inde *Birikim*’de çıkan yazısında “siyasal İslâm,” “İslâm’ın ‘radikalleşme’si,” hep turnak içinde.² 2007’de yayımlanan bir metninde, “siyasal İslâm” “‘radikal’ sayılan

1 *Dolaylı Eylem*, derleyen Ege Berensel, Birikim Kitapları 2015, s. 14.

2 *Dolaylı Eylem*, derleyen Ege Berensel, Birikim Kitapları 2015, s. 275.

Müslüman ‘aydın’lar... ‘yükseldiği’ iddia edilen İslâm,³ tırnak içinde.

Bu şüphecilüğün nedeni, Ulus Baker’in ‘ortada bir şey olmadığını’ düşünmesi değil. Ezbere dönüşen kavramların, ‘lâfların,’ kavramaya yetmediği kanısındadır.

Tezin teslim ve kabul edildiği yıl, 1993, Sivas Madımak katliamının gerçekleştiği yıldır. Ulus Baker, *Birikim*’in Temmuz 1993 sayısında bu katliam vesilesiyle İslâmcılık üzerine yazmıştı.⁴ Son derece serin kanlı bir yazıdır bu; olayı (yine tırnak içinde) “‘şeriatçı’ bir kışkırtmaya” indirgemenin de “yerel bir ‘kalabalık’ fenomenine” indirgemenin de hatalı olacağı kanısındadır. “Korku” ve “içerleme”nin güdümünde seferber olan bir yerel/halk İslâm’ına dikkat çeker burada – elinizdeki tez metninde Oryantalist/Batılı İslâm araştırmalarından nispeten işe yarar bir formül olarak devraldığı “hınc İslâmı” kavramına koşut bir tanımlama. Ulus, İslâmcılığa “yükselen” ve “radikal” sıfatlar atfedilmesine itiraz eder. Ona göre bir dinin “yükselme” momenti, onun “birbirinden çok farklı yaşam ve kültür akımlarını, yani heterodoksileri birleştiren bir bağ” tesis edebildiği momenttir. Bu, Medine Vesikası gibi “açık sözleşme” niteliği ve kısıtlılığı taşıyan bir akitte değil, yaşantının kendiliğinden üretkenliği içinde görülebilecek, görülebilmiş bir moment olabilir ancak. İnanç bağının “bürokratik-paranoyak din aygıtı açısından pasif güçlerin bir bileşeni, uysallaştırılması, denetlenmesi ve yönlendirilmesi”ne tabi hale gelmesi sürecinde, o güç yitmiştir. Bu yazıdan, İslâm’ı iktidara gelebilecek olsa bile güçsüz kılan bu yoksunluğu anlatan bir pasajı uzunca aktaralım, zira elinizdeki kitapla devamlılığı barizdir:

Karşılaştığımız bu ‘politik’ İslâm belki ‘iktidara’ bile gele-

3 *Dolaylı Eylem*, derleyen Ege Berensel, *Birikim* Kitapları 2015, s. 306, 314-315.

4 *Aşındırma Denemeleri*’nde yer alır, ilk basımı *Birikim* Yayınları 2000, s. 89-103. İlgili kısım, s. 95-98.

bilir. Ama gerçek anlamda toplumsal yaşantıyı dönüştürme yetisine sahip değildir. Bunun temel nedeni ise, İslâmi projelerin İslâm'dan ve tek tanrıcı dinlerden bile önce toplumsal yaşama içkin olarak bulunan bir 'heteroloji'⁵ bilgisine sahip olmamaları, hattâ ifade edildikleri yerde onlara katlanamamalarıdır. 'Bizim iktidarımızda her görüş kendini ifade edebilecek' düzleminde verilen bir söz, İslâm'ın 'otokton', dolaysız bir vaadi olmaktan çok, siyasal güç istemi içinde, 'bükemediğin eli öp' misali rıza göstermek zorunda kaldığı bir 'görüş bildirme' sözüdür.

*

“Görüş bildirme” sözü,” başka deyişle, kanaat... Sonradan odaklanacağı kanaat kavramının, bu çalışmada da Ulus Baker'in kullandığı mercekler arasında olduğunu söylemiştim. *Huzur Söylemi*'nde de, modern zamanda, günümüzde İslâm ve İslâmcılığı dinlerin “görüş”leşmesi bağlamında anlayabileceğinizi anlatır. İslâmcılığın huzur vaadi gibi, demokrasi vaadi de, hoşgörü vaadi de, her bir sözü de, “modern dünyadaki iktidarını ancak genel bir konsensusa katılmak koşuluyla devam ettirebileceğini kavramış olmaya bağlı bir zorunluluk” bağlamında anlaşılmalıdır. İslâm ve İslâmcılık, “medya demecinin kutsal mesajın tek iletişim aracı” haline geldiği kanaatler toplumunun hakimiyeti altında, “öğretiyi önermeler diline çevirmek” durumundadır. Kanaat beyanı, veya kanaat beyanları dizgesi, kimliğin ve bir kimliğe aidiyetin de temel koşuludur.

Ulus, kanaatler toplumunun, gerçek anlamda fikirlerin, gerçek anlamda konuşmanın, gerçek anlamda toplumsallığın imkânsızlaştığı bir vasat olduğunu anlatmak ister. İslâm ve İslâmcılık da azade olmadığı bu 'rejimin' işleticiliği-

5 Heteroloji; yani başkasının-ötekinin bilgisi; homojenleştirici düzenlerin marjinalleştirdiklerinin bilgisi.

ne soyunmuş, kanaatler piyasasına büyük tedarikçi olarak girmiştir.

*

Daha geç tarihlerde başka yazı ve konuşmalarında, aynı iz üzerinde, yine turnaklar içinde “yükseldiği” söylenen İslâmcılığın “zayıf düşünce” oluşuna değinecek Ulus. 1997’de yapılmış bir söyleşisinde, “karşı çıktıkları Avrupa Aydınlanmasının etiğine uygun bir demokratlık istenci” beyan etmelerine mukabil “kötü demokratlık... maalesef sahte bir demokratlık” sergilediklerini söyleyecek.⁶

2003’te bir söyleşisinde, “İslâmî düşünme tarzının... en son, en yalın, en basit, en sağlam, en üstün din” olma iddiasından türettiği ‘aşırı-pragmatizmi’ karikatürize edecek: “Çünkü her soruna çok yalın, çok basit çözümleri vardır. (...) Karımın kızımın iffetinden kuşku duyuyorsan, kapat, ört. Faiz haramsa, taraflar aktarılan paraya faiz denmeyen bir sözleşme imzalasın.” Böylece “varoluşsal sorun hem yaratılmış hem ötelenmiş, ileriye itilmiş oluyor”dur. Rejimin 28 Şubat’ta gösterdiği tavır da, gayet “İslâmî bir tavır”dır ona göre: Bu partiler “rahatsız mı ediyorlar? Çözümü çok basit: kapatırız!”⁷ Başka bir yerde de, Nietzsche’den mülhem, “İslâmî, pek İslâmî bir özellik” diye tanımlar, “İslâm iyidir, çünkü çok basittir” aşırı-pragmatizmini. Yücel Kayıran’ın onunla 2005’te yapıp 2007’de yayımladığı söyleşide, yine İslâmcıların İslâm’ın “basit ve yalın olması” ile ilgili övücünü sorgulayacak; “kötülüğü imkânsız kılmaya dayalı, çok kötü, aceleci çözümlerle kötü olanı kapatan, bilerek kapatan” dinî ilmihâlin, kötülükle yüzleşmeyi önleyen bir zaaf âmili olduğunu anlatacak.⁸

6 *Dolaylı Eylem*, derleyen Ege Berensel, Birikim Kitapları 2015, s. 433.

7 *Dolaylı Eylem*, derleyen Ege Berensel, Birikim Kitapları 2015, s. 395-396.

8 *Dolaylı Eylem*, derleyen Ege Berensel, Birikim Kitapları 2015, s. 404.

*

Kanaat toplumunu, *kanaatler piyasasını*, elbette kapitalizmle birlikte düşüneceğiz. 2007’de bir başka konuşmasında, “modern İslâm”ın “siyasal İslâm” haline geldiği ayını kolaylıkla, “kapitalizmin bellibaşlı aksiyomlarına kolayca uyum sağladığı”na dikkat çeker Ulus. Burada, *Huzur Söylemi*’ndeki bir motifi tekrarlar; modern-“radikal” İslâmcılar her zaman “evlerinde-yerlerinde”dirler. Oysa İslâm’ın ve İslâmcılığın radikalleşmesinin tek istisnası, göçmen olmak zorunda kaldıkları şartlardır ona göre: “Yerlilik İslâm’ın tutuculuğu, göçebelik ise devrimciliğinin asgari şartıdır.”⁹

Türkiye’de genellikle dindarlığın eşanlamlısı olarak –yakın zamana kadar ve seküler muhitlerde hâlâ, onun hüsnütabiri olarak- kullanılan muhafazakârlığın da, az evvel bahsettiğimiz aşırı-pragmatizme uygun bir meyille, kapitalizme intibak ettiğini söyler. “Değerlere bağlılık” değeri, “anlam kaymasına uğrayarak... statükolar, korunması gereken bir mülk, bir tutum, para, pul, semboller, neticede her şey olabilir,” zira.¹⁰

Elinizdeki kitapta, dinin, “kutsal”ın ve İslâmcılığın “fiili kapitalist koşullara adapte” olmuşluğu vurgulanır. Kapitalizme karşı bir “ahlâkî” muhalefet vardır dillerde; “kapitalizmin doğasında yer alan materyalizmin getireceği ve kapitalist modelin doğuracağı travmaları yaşamadan sanayi gelişimini tamamlama” ülküsüne bağlı bir... “sözüm ona” muhalefet...

*

Siyasal Dilde Huzur Söylemi’nin olgusal konusuna veya vesilesine odaklandım bu ön deyişte, Ulus Baker’in İslâmcı-

9 *Dolaylı Eylem*, derleyen Ege Berensel, Birikim Kitapları 2015, s. 306, 314-315.

10 *Dolaylı Eylem*, derleyen Ege Berensel, Birikim Kitapları 2015, s. 384, 392.

lığı teorik çerçeveleyişi üzerinde durdum. Kitap, sadece bu ilgiyle okunacak bir kitap değil. Ulus'un bütün metinleri gibi, bereketli bir şekilde saçaklanan, oraya buraya yayılan, tefekkür ve temaşâ zevkiyle okunacak bir metin.

TANIL BORA

ÇEVİRİYE DAİR

Bu kitap, Ulus Baker'in ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde Hasan Ünal Nalbantoğlu'nun danışmanlığında Şubat 1993'te İngilizce olarak yazdığı *Peace Discourse in Political Language: Peace, Discourse, and Opinion in Islam* başlıklı yüksek lisans tezinin çevirisidir. Otuz yıla yakın bir zaman önce yazılmış olmasına karşın, içerdği analiz ve yorumlar sıcaklığını ve derinliğini hâlâ korumaktadır. Yoğunlukla yer alan dilbilimsel düşünme ve kavram setleriyle toplumsal ve siyasal okumalara girişmesi, yine birçok farklı disiplini "huzur" gibi ortak bir bağlam üzerinde soruşturmaya uyumlaması ve kavram(lar) ile olgu(lar) arasındaki düşünsel köprüleri sıradışı bir dolayım ile kurması itibarıyla da az rastlanır bir özgünlük taşımaktadır. Ulus Baker külliyyatında da bu metin en az üç basit sebeple özel bir yerde duruyor: Birincisi, "huzur söylemi" gibi tek bir bağlam etrafında derli toplu örülmüş olması; ikincisi, güncel/reel/majör siyaset alanına ya da Türkiye siyasetine ve daha özelinde İslâmcı harekete bu denli yakından bakması; üçüncüsü de, buradaki birçok meselenin, düşünce hattının, kavramsal düzlemin Ulus Baker'i

ayırt edici bir düşünür haline getiren daha sonraki çalışmalarının ve kazandığı bakış açılarının temelini, kalkış noktalarını oluşturması. Hasan Ünal Nalbantoğlu'nun, Ulus Baker'in ölümünün ardından *Toplum ve Bilim*'e yazdığı yazıda, muhakkak Türkçeye çevrilmesi gerektiğini söylediği bu çalışmanın anlam ve önemini hem tarihsel hem de aktüel Türkiye siyasetiyle karşılaştırmalı olarak daha geniş kapsamlı incelemek, ileri bir zamana kalsın fakat çeviriyle ilgili bazı önemli hususları belirtmem gerekiyor.

Tezin İngilizce başlığında yer alan ve metin içinde çokça geçen *peace* sözcüğünün hem barış hem de huzur anlamına geldiğini biliyoruz ve *peace* sözcüğünü Ulus Baker'in yer yer bu iki anlamı da içererek kullandığını görüyoruz. Fakat tezin Türkçe isminde kendisinin de belirttiği gibi ve zaten çalışmanın bütünündeki vurguya istinaden, bu çalışma esasen “huzur” söylemi üzerinedir. Yine de kimi yerlerde *peace* sözcüğünün “barış” anlamında kullanıldığını unutmamalıyız.

Ulus Baker'in bu tezin Öz kısmında kendisinin önerdiği çevirileri, daha sonraki özgün çalışmalarında değiştirdiğini görüyoruz. Söz gelimi tezin alt başlığında geçen *opinion* sözcüğünü “görüş” sözcüğüyle karşılamış olmasına rağmen, daha sonraki çalışmalarında “kanaat” demeyi yeğliyor. Düşünürün kendi serüvenindeki dönüşümleri saklamak niyetiyle değil ama bugün bu tezi kendisi çevirseydi güncel terminolojiyi tercih edeceğini düşündüğüm için, ben de son dönem çalışmalarında kullandığı karşılıkları tercih ettim. Metinde, farklı dillerden ve çeşitli disiplinlerden gelen terminolojilere ve ayrıntılara kimi yerde dipnotlarla, kimi yerde de metin içinde köşeli parantezlerle belli açıklamalar ekledim.

Ulus Baker'i okumanın keyfinin yanında zorluğunu da bilenler, onun metnini çevirmenin ne denli zor olacağını da tahmin edebilirler. Bu zorluk, yarım sayfalık cümlelerin yaygınlığından yahut çok çeşitli disiplin ve terminolojilerin

(sosyoloji, felsefe, psikanaliz, antropoloji, etnografi, tarih, siyaset bilimi, bunların yanı sıra ağırlıklı olarak da İslâm felsefesi ve kültürü ve en çok da dilbilime özel kavram ve terimlerin) bir arada, üstelik birbirlerine göndermeli olarak kullanılmasından ibaret değil; bunlar işin eğlenceli kısımları bile sayılabilir. Zorluk, daha ziyade Ulus Baker'in akademik yazım ve atıf kurallarına pek riayet etmemesinden, bu yönüyle metnin çok sayıda karmaşa, hata yahut ihmâl barındırmasından kaynaklanıyor. Özellikle metin içi kaynak göstermeye ve kaynakçaya ilişkin bir uyarı yapmak gerekiyor. Ulus Baker, metin içinde sözünü ettiği çok sayıda kaynağın ismini anmakla yetiniyor, kaynakçada göstermiyor; bazen metin içinde yıl ve sayfa numarası verebiliyor ama bunların ayrıntılarını yine kaynakçada göstermiyor. Sözü edilen kaynağı araştırma işini, daha fazlasını takip etmek isteyen okura bırakıyor. Bir diğer husus da metinde bazı kısımların tekrar kullanılması. Örneğin Ulus Baker, kitabın birinci bölümünde yer alan bir ya da daha fazla paragrafa, başka bölümlerde de hiçbir değişiklik yapmadan yer veriyor. Ya da uzunca bir dipnotu hiç değiştirmeden başka bir konuda dipnot olarak verebiliyor.

Hiç şüphesiz metnin akademik yazım kurallarının dışında seyretmesi, kaynakçanın eksik bırakılması yahut olağan dışı tekrarlar barındırması onun değerinden ve potansiyelinden bir şey eksiltmek zorunda değil. Fakat ben yine de daha fazlasını takip etmek isteyen okurlar için çeviriyi fark edebildiğim hata ve ihlalleri elimden geldiğince düzelterek, eksikleri tamamlayarak sürdürdüm. Bu türden zorlukları belirtmemdeki amaç, Ulus Baker'i ilk kez okuyacak olanları, fark edemediğim her türlü sürprize karşı hazırlamak, bu konuyu baştan teslim etmektir. Ulus Baker okurunun ise bu türden hatalara, ihmellere yahut yorumlara çoktan aşına olduğunu, bununla bir derdinin olmadığını tahmin ediyorum.

Çok özgün bir üslubu ve dil kullanımı olan, sözcüklerini yaşamda ve oradan dolayımında bulan, etki gücünü biraz da böyle bir ifadeden alan Ulus Baker'in metnini çevirmek oldukça heyecanlı, anlamlı ve bir o kadar da kaygı verici. Baştan sona bu duygularla sürdürdüğüm çevirinin zengin içeriğiyle kullanışlı yeni düşüncelerin oluşmasında, Ulus Baker'in diğer metinleri kadar faydalı olmasını diliyorum. Çevirinin kontrolünde ve Türkçe metnin redaksiyonunda çok kıymetli katkıları olan arkadaşlarım Dilek Yargan, İbrahim Kaya ve Özgür Taburoğlu'na teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

“Huzur”, dünyanın ve yaşamın olanaklılık koşulu olarak görünür. İçinde Sükûnetin, Bilgeliğin, Güvenliğin ve Emegın, sade bir yaşamın –modernitenin koşullarına en uygun bir yaşamın– koşullarını yeniden inşa etmek için dönüp durduğu semantik [anlambilimsel] bir şebekeyle özel bir ilişkisi vardır.* Baskın terimi Huzur olan semiyotik [göstergebilimsel] düzen, Kaosa da bir Düzen vermek için onu şekillendirir, yeniden şekillendirir ve bu Düzenin değişkenleri kendi içlerinde öylesine meşrudur ki, onları değiştirmeye yönelik

(*) Hemen ilk cümleden bir dipnotla başlamak gerekiyor: Ulus Baker, burada görüldüğü üzere bazı olağan olmayan sözcükleri büyük harfle yazıyor. Metin boyunca devam edecek olan bu tercih Kişi, Barış, Devlet, Arazi, Ev, Söylem, Tarih, Yüz, Yabancı gibi özel olmayan herhangi bir sözcükte karşımıza çıkabiliyor. Pek yaygın bir kullanım olmamasına karşın, bu tercihin bir tür vurgulama amaçlı olduğunu düşünerek çeviride korudum. Bu cümle için daha önemli bir not, “sade bir yaşam” ifadesinde geçen “sade”nin, İngilizce *homely* sözcüğünü karşılıyor olmasıdır. İleride birçok kez kullanılacak bu sözcük aynı zamanda “ev”le ilgilidir; evde olma, ev hali gibi anlamlar da taşır. Ulus Baker ilerleyen bölümlerde *heimlich* kavramını açıklarken de bu “sade yaşam”ın “ev”le olan ilişkisini kuruyor ve “eve ilişkin, gösterişsiz, süssüz, sade, evcil, ailesel, içten, doğrudan” gibi çok sayıda karşılığı olan bu *homely* sözcüğüne başvuruyor – ç.n.

herhangi bir hamle, tekrardan yaşamın kuruluşuna zarar getirecek etkiler olarak görünür.

Huzur söylemi esasında Hobbesçudur. Daha iyi bir ifadeyle şunu söyleyebiliriz; huzurun en iyi formülü bu filozofun çalışmalarında bulunabilir. Büyünün bozulduğu dönemde yaşamış bu modern-öncesi, daha doğrusu öncü-modern filozof, güvenliği modern Yönetimin siyasal yaşamının önkoşulu ve Huzuru da Düzenin ilkesi haline getirmiştir. Bu da demektir ki Hobbes'a göre savaş koşulları, siyasal düzeni ve bizatihi yaşamı imkânsız kılar. Dolayısıyla Huzur ve Savaş, uyumsuz iki tümeldir. Kendisi ile Yunan siyaset felsefesi arasına koyduğu mesafeye rağmen Hobbes, Aristotelesçi "olanaklılık" öncülünü kabul etmiş benzer: Felsefe, ancak Aklın Huzuru ile, Siyaset ancak Egemenlik yapılarından sâdır olan kontrollü Huzur ile ve Yaşam da ancak dünya düzeni içindeki organizmanın huzurlu gelişimi ile olanaklıdır.

Böylece Huzur, toplumun yönetimle özdeş olabilmesi için toplumsal yaşamın bir önkoşulu haline gelmiştir. Yani modernite projesi, ulus devletlerin ve devlet olma mücadelesi veren ulusların uluslararası düzeni demek olan bir Barış, bir Pax [barış] içinde, üstü örtük olarak mevcuttur. Dolayısıyla Barış, Savaş Halini dışlamaz, aksine onu kendi öncüllerine bağlar; ondan geçici bir netice ilkesi, siyasal bir araç çıkarır (Clausewitz). Bu bağlamda "savaş hali, siyasetin ve diplomasinin devamıdır" şeklindeki ünlü formül, olanaklı ve etkin hale gelir.

Barış semiyotiği, modernidir. Kabileye has yahut arkaik diyebileceğimiz siyasetin ve diplomasinin özel bir "işlev"i olması bağlamında barışın arkaik toplumlarda ancak tali formları bulunabilir. Modernitede ise Barış, (Devlet ya da toplum fark etmez) aynı işlevler düzenine ait değildir çünkü modernitenin karakteristiği olan ve ancak 20. yüzyılın ortasında görülen "diplomatik yapılar" alanı haricinde Barı-

şın –içeride ya da dışarıda– sürmesini ve muhafaza edilmesini garantileyecek herhangi bir özel yapı yoktur. Modern uluslararası düzendeki “arabuluculuk”, Barışın korunması ya da “yaratılması”yla meşgul özel yapıların değil, ekonomik, askerî ve siyasi büyük güçlerin görevidir. Kissinger’in icadı “mekik diplomasisi”, ki uluslararası diplomatik ilişkilerin karakteristik bir biçimiymiş gibi durur, Barış semiyotisinin dünya meselelerinde teknokratik bir olağanüstü halin belirsiz, gevşek alanına tercümesinden başka bir şey değildir. Barış artık, etkili diplomatik bir ihtiyatın neticesi değildir çünkü güvenlik güçleri, ordular ve siyasi tehditlerle sağlanmaktadır. Bu olgu en iyi şekilde ve tüm açıklığıyla, BM aracılığıyla gerçekleşen harekâtlarla Yeni Düzeni tesis etme çabasında görülebilir.

Diğer yandan, modern Barışın “önkabulleri”ne karşı uyarı yapanlar yalnızca etnograflar olmuştur. Pierre Clastres’in mükemmel “anti-Hobbesçuluğu”, dikkatleri –diğer birçokları arasında– “ilkel savaş hali”ne kaydırmaktadır, zira burada savaş, siyasal yaşam olanağının “mutlak yadsınması” gibi Hobbesçu bir şarta bağlanmamıştır. Bölümlere ayrılmış toplumlarda savaş hali, bir sosyal tipin, “savaşçı”nın, siyasal kariyerinin parçasıdır ve toplumsal düzenin hem yapılanışının hem de devamlılığının entegre bir bileşenidir (Clastres, 1974a). Antik Yunan’ın kültürel dünyasındaki savaş hali deneyimi de bir koloni coğrafyasında, “talassokratik” [imparatorluğun/gücün deniz hakimiyetine dayandığı] dünyada (Thukydides) *Polis*’in siyasal devamlılığının dinamikleriyle sıkı bir şekilde bezeliydi. Yunan’da bu deneyimin kendisi en büyük kamusal atılımdı. Antik Yunan tarihçisi Moses Finley’in tahminine göre, klasik Yunan dünyası her iki yılda bir, iki ya da daha çok site arasında yaşanan bir savaşa tanık olurdu (Finley, 1981: 43-47). Keza kültürler ve “İmparatorluklar” da, kendilerine has ekonomik, sosyal ve teknik dü-

zenleriyle savaş halinin ve askerî makinelerin, bu kalabalıkları “huzurlu” ve arkaik devletlere karşı konumlandıran siyasal ve diplomatik (tabiri caizse) ihtiyat düzeninden koparılabilir olduklarını kanıtlar.

Dolayısıyla iki şeyden biri: Ya savaş halinin tarihsel rolü, Barış’ın toplumsal sessiz bir önkoşulu olduğu varsayımıyla çelişmektedir ya da semantik düzeni ve anlamı ne olursa olsun Barış, üzerlerinde haklılaştırıcı hususi bir fail olarak iş gören savaş halinin ve iktidar uygulamasının gerçek koşullarını kapsayan semiyotik bir rejim söyleminden başka bir şey değildir. Ben buna “güvenlik” söylemi demek istiyorum, ki bu söylemin asıl işlevi, Barışın arzulanabilir ve kabul edilebilir bir işlevi olarak siyasal düzeni meşrulaştırmaktır.

İkinci durum bizi, kentsel gerçeği, siyaseti, aile yaşamı ve medyayla modern yaşamın yapılarında kurucu olan “Huzur söylemi”yle yüzleştirir ki bu yapıların kökleri yine Hobbesçu siyaset felsefesine kadar geri götürülebilir. Dolayısıyla Huzur söyleminin, modernitenin her yaşam deneyiminde, özellikle de dinî söylemlerde, kapitalist ekonominin ve modern Devlet’in yapısında sınanması gereken bir soykütüğü vardır.

Şu üç alanda, üç söylemsel düzene dair bir yorumlamaya girişeceğim: 1) İster “bu-dünyalı” siyasal deneyim içinde ister söylemin yönünü ölüm deneyimi ve onun “ehlileşmesi”ne kaydıran “öbür-dünyalı” bir “ağıt” olarak “Huzur”un dinî kavramı 2) bir “olağanüstü hal”i gizleyen Barış söyleminin siyasal saikleri ve 3) aynı anda her ikisine de ait olabilecek bir baskı sistemi ve güç ilişkileri üzerinden siyasi ve askerî kuvvetlerin oyunu.

Bu üç örnek, varsaydıkları rollerin tüm karmaşıklığıyla Türkiye’nin siyasal alanında da, şu üç alan arasında tesis edilmiş hibrid bir söylem olarak benzer şekilde incelenebilir: Bir yandan (“Huzur İslâm’da” buyruk sözü etrafında mo-